

פרק שלישי: סימני דרך בדרכו של הגיבור

א. מטלות, מבחנים ומשימות חניכה של הגיבור
המיתוסים מספרים על משימות קשות שבהן צריך הגיבור לעמוד, כדי לחשל את כוחו.

הריגת מפלצת או הדרקון: המשימה האופיינית ביותר במיתוסים היא התגברות על חיות נוראות או מפלצות או הריגה שלהן. במיתוס הבבלי הורג מרדוך את תיאמת, במיתוס השומרי גילגמש הורג את שור השמיים; במיתוס היווני תסאוס הורג את המינוטאורוס, פרסאוס את המדוזה והרקולס את ההידרה; בנצרות ג'ורג' הקדוש הורג את הדרקון; ובעולם היהודי הקדום היה קמע של הפרש הקדוש, של שלמה המלך שמכניע שָׂדֵה.³⁸ ארכיטיפ הגיבור הלוחם בדרקון שימש קמע המעצים את כוח האגו (הוא הגיבור) של המשתמש בקמע כנגד פחדיו (שהם הדרקון). הדרקון־מפלצת שבמיתוס מסמל את ההיבט ההרסני, היצרי, של הלא־מודע. בנוסף הוא מסמל לעיתים את המפלצת האמהית או את הדרקון האבהי (הרחבת הנושא בפרק הרביעי).³⁹ המפלצת היא חיה איומה. היא מגלמת את ההיבט החייתי אינסטינקטואלי־דחפי של האדם. להרוג את המפלצת או להתגבר עליה אין פירושו להרוג את הלא־מודע או את הדחפים והיצרים, משימה בלתי אפשרית בין כה וכה, אלא להתגבר על כוחם העודף, ההרסני, של מרכיבים אלה, כדי להיפתח אל כוחם החיובי.

38 קמע זה הוא וריאציה על הקמע הנוצרי של ג'ורג' הקדוש שמכניע את הדרקון.
39 המיתוסים השונים משתמשים לחלופין בסמלי המפלצת והדרקון כיצורים הנוראים שבהם נאבק הגיבור. לא ברור מה ההבחנה ביניהם. המפלצת, שבעברית היא נקבית, והיא חיה בתהומות, בים ובמערות, היא דבר איום, מתועב ומעורר פלצות. המילה 'דרקון' היא יוונית, שמתארת נחש בעל כמה ראשים שיורק אש. נראה לי שהביטוי 'מפלצת' מתאים לתיאור המאבק נגד האם; והביטוי 'דרקון', המתואר כיורק אש (היבט גברי פעיל), וכבעל כנפיים (היבט רוחני), ולא כבולעני - מתאים יותר למאבק באב.

המפלצת היא כל דחף או רגש שמאיימים להשתלט על האדם ושקשה לו להתגבר עליהם. האגו נבנה באמצעות למידה של איפוק וניתוב הדחפים והרגשות באופן יעיל. המפלצת היא גם כל שלב התפתחותי שכבר התבססנו בתוכו, אם נאפשר לו להרדים את חיי הנפש שלנו ולהשתלט עליהם.

פלנרי אוקונור כותבת שהדרקון יושב בצד הדרך, מביט בעוברים בה ויש סכנה שיטרוף אותם. ההולכים במסלול הנשמה חייבים לעבור את הדרקון. אין זה משנה איזו צורה ילבש הדרקון, המעבר המסתורי לידו, או בתוך לועו, הוא אשר סיפורים בעלי עומק יטפלו בו תמיד; ולכן יש צורך באומץ רב בכל זמן (אוקונור, 1998: 96).

כשמתבוננים בילדים המשחקים במאבק במפלצות או בחיות טרף, אפשר לראות שהם מגלמים גם את המפלצת וגם את הגיבור. באופן כזה הם יכולים לחיות בהנאה את האנרגיה הקמאית-דחפית של המפלצת, אבל גם לשלוט עליה; הם מקבלים רשות להיות ה'מפלצת' התוקפנית והפראית ובו בזמן הם גם מזדהים עם הגיבור המנצח אותה. מרגריט יורסנר מיטיבה לתאר זאת בתארה טקס חניכה קדום של פולחן מיתראס, שבו החניך הצעיר הורג שור: "כל אחד מאיתנו דימה להימלט מן הגבולות הצרים של אנושיותו, מתוך שחש בעת ובעונה אחת הוא עצמו והיריב העומד מולו, וכי התמזג עם האל - אותו האל המתגלם, לסירוגין, בחיה הגוססת ובאדם הקוטל אותה" (יורסנר, 1987: 47).⁴⁰

יש להבדיל בין הגיבור שנלחם במפלצות, שהן הכוח הארכאי, ההרסני, הארכיטיפי של הלא-מודע, לבין הגיבור שנלחם בחיות. החיות מסמלות את ההיבט היצירי-חייתי של הנפש, שהוא בגבולות העולם הטבעי והמוכר. יתרה מזאת, בעוד שאת המפלצת יש להרוג או להכניע-לאסור, לחיה יכולות להיות גם משמעויות חיוביות, כמסמלות את האינסטינקטים המנחים של הנפש, ולכן יש ללמוד לאלף אותן, להתיידיד איתן ולרתום אותן למרכבת הנפש.⁴¹

40 אני סבורה שגם האיקונין של ישו הצלוב, שמצוי בכל הכנסיות, מאפשר כפילות כזו. עבור הצופים בו הוא מאפשר ביטוי של התוקפנות והקורבנות כאחת; הצופה הוא התוקפן והקורבן.

41 בקלף הטארוט 'העוצמה' אנו פוגשים עלמה המאלפת אריה באילוף ידירותי. זהו המודל הנשי, לעומת המודל של הגיבור, נוסח דוד ושמשון, שהורג את האריה (על סמל החיה ראו נצר רות, 'החיות החכמות שמאכלסות את שנתך', אתר החברה היונגיאנית הישראלית החדשה).

הצייד הוא ואריאציה של הלוחם הורג החיות. בתרבויות שבטיות לצייד יש תפקיד חברתי חשוב, להגן על השבט מפני חיות טרף ולצוד ציד למאכל. לכן במשימות חניכה יש משימה של ציד חיה. במיתוס שמביא פרויד (1988), על מאבק הבנים בחיית הטוטם, שמסמל את האב הקדמון, מתואר טקס שבו הבנים מכתרים את גופו ואוכלים אותו, וכך הם מטמיעים את כוחו אל תוכם. הכוונה אפוא אינה להשמיד את האנרגיה החייתית של האב, אלא להטמיע אותה בנפש, כך שתעמוד לרשותו של הגיבור.

מעבר בין צוקים מתנגשים: לאודיסאוס נאמר שלא יעבור בין צוקים מתנגשים, מאחר שהם עלולים למחוץ את העובר ביניהם. לעומת זאת, במסע של יאסון והארגונאוטים להשגת גיזת הזהב, מייעץ להם הנביא פינאוס לשלוח יונה שתעבור בין הצוקים ולעבור מייד אחריה, אחרי שהיא תעבור בשלום. לעקוב אחר הציפור העפה ולזהות את הרגע הנכון פירושו להקשיב לאינסטינקט ולאינטואיציה שמזהים את הרגע הנכון. אחרי שהגיבורים הצליחו לעבור בין הצוקים מבלי להימחץ על ידם, ניטעו הצוקים קבועים במקומם. נראה שקיבוע הצוקים מסמל את חיזוק היסוד הגברי. הצוקים המתנגשים מסמלים מצבים קונפליקטואליים, שבהם האדם נמחץ על ידי עמדות שונות או מצבים מסוכנים, ועליו למצוא את העיתוי הנכון לעבור בין הסכנות. כאן לא מדובר בכוח או בגבורה פיזית, אלא בתושייה ובחשיבה נכונה. משימה זו מזכירה את המשימה של אודיסאוס לעבור במקום שבו אורבות שתי המפלצות סקילה וכריכדה, אחת מכל צד, והוא מצליח לעבור ביניהן תוך שהוא נאחז בעץ תאנה שמעליהן. הוא עוקף את הסכנה באמצעות היאחזות בעץ, שמסמל את ציר עצמיותו.

איפוק ועמידה בפיתויים: משימות רבות הן משימות של התאפקות מול פיתויים. לדוגמה איפוק מרגשנות ומרחמים, הימנעות משינה ומאכילה – משימות כאלה נועדו לחזק את כוח האיפוק והשליטה של האגו בדחפיו תוך ויתור והקרבה של הסיפוק המיידי.

משימות איפוק באודיסיאה הן איסור להקשיב לשירת הסירנות, פן יתפתו המשתתפים במסע לקולן ויטבעו במעמקים; איסור לאכול מהבקר של הליוס, אל השמש, פן לא יחזרו הנוסעים לכיתם; ואיסור על פתיחת

שקי הרוחות של שליט הרוחות אִיולוס, לשם הוכנסו הרוחות כדי שלא יפריעו במסע.

על אודיסאוס היה להימנע גם מפיתויי נשים רבות במסעו; בין השאר, הוא מוזהר מפני הסירנות, שהן שילוב של אישה וציפור.

שדה (2007: 23) טוענת שלפי הומרוס אודיסאוס חייב היה להישמר לא מההיבט היצרי-מיני המפתה של שירת הסירנות, כפי שמקובל לחשוב. הסירנות מעידות על עצמן שהן יודעות את כל הנעשה על פני האדמה והפיתוי שלהן הוא ההבטחה לשומע את שירתן שהוא יהיה עשיר בדעת. מכאן שהסירנות הן אנימה רוחנית שמפתה אל מצבי תודעה של ידע מוחלט. זו סכנתן. הן מפתות את מי שקרב אליהן, ובסופו של דבר מושכות אותן למצולות הים.

באופרה 'חליל הקסם' של מוצרט צריכים הגיבורים טמינו וטמינה לעמוד בשלושה מבחנים: אומץ, התמדה ושתיקה, שיאפשרו להם להשתחרר משליטתה של מלכת הלילה השחורה ולהגיע אל חסות מקדש החוכמה של זארסטרו, הכוהן הלבן.

מבחנים אחרים שמופיעים באגדות כוללים צייתנות מלאה, עבודה רוטינית משעממת, יכולת מיון, חריצות, מבט-על לזיהוי המצב, יכולת לפתור חידה ועוד.

ב. מורי הדרך של הגיבור

"קול אומר: 'ירושתנו ברשותנו' /

של מי הקול הזה? האם מורי הזקן הוא זה?"

(רוברט בליי, אנשים כמונו, קשב 2008, תרגום משה דור)

ירושתנו היא הפוטנציאלים שירשנו מאבותינו ומאבות אבותינו, ירושת הנפש הכלל אנושית. ירושתנו זו מצויה ברשותנו, ומורה הדרך הזקן, שקיומו עתיק בנשמה, הוא הקול המנחה אותנו. כדי לצאת לדרך על הגיבור להכיר בהנחיה הפנימית שבתוכו וכן לתת אמון במנחה, במורה הדרך בעולם החיצוני והפנימי; אלה יורו לו את דרכו "כי קרוב אליך הדבר מאוד, בפּיך ובלבבך לעשות" (דברים, ל' 14). יונג אומר: "כשהדרך מתפצלת לפנינו ואנו חייבים לבחור, וכן ברגעי סכנה, באות דמויות על-

אנושיות של גורלנו שלנו, ובעדינות טופחות על כתפינו.⁴² גם קמפבל אומר שכשהגיבור יוצא לדרך מופיעה דמות מסייעת. גם בחיי היומיום מלווים אותנו אנשים כברת דרך מסוימת ומייעצים לנו; החל בהורה, המתחלף במורה, בחבר, במדריך או במטפל. לאורדיסאוס יש מורת דרך קבועה שמלווה אותו - האלה אתנה. למלך ארתור יש מורה דרך קבוע שמופיע בכל עת צרה - הקוסם מרלין האגדי, שקשור לחיי היער ולידיעת העתיד.

מורי הדרך מסמלים את כוחות הנפש הפוטנציאליים, שתפקידם להנחות את תודעת האגו, לשרת את האגו ולפתח אותו. מורי הדרך מסמלים פונקציות אגו שעוזרות בשליטה עצמית, בתכונה, במודעות, בהחלטה ובבכירה, בתכנון ובראייה לעתיד, במינון נכון ובתיווך בין תחומי הנפש. מורה הדרך, שמסייע לתפקודי האגו, הוא שליח של העצמי, שמחבר את האדם עם גדולתו הפוטנציאלית ועם מהותו הייחודית העצמית. מורה הדרך הוא האנשה של הפונקציה הטרנסצנדנטית בנפש, שמאפשרת את הדיאלוג בציר אגו-עצמי. כפי שכותב המשורר לאוראנו אלבאן: "אלוהים הולך לפניו תמיד אך אינו מנחה / כי אם בורא לפני האדם את לב המסע" (1988).

מורי הדרך במיתוסים ובאגדות מסמלים איכויות פנימיות שקיימות בתוכנו תמיד, גם אם לא נדע זאת, והם מתגייסים לעזרתנו בכל שלב נתון. כשהגיבור נענה לקריאה "לך-לך", הוא מוצא את הכוחות של הלא-מודע שבאים לעזרתו. למשל באגדה היוונית 'אמור ופסיכה', פסיכה הגיבורה עוברת תהליך חניכה שבו היא מקבלת מטלות קשות, ובכל פעם היא מתייאשת, ובכל מטלה באה דמות חדשה לסייע לה. כל דמות כזו מסמלת תכונה אחרת בנפשה. נמלים שעוזרות לה למיין הר של גרגרים, למשל, מסמלות סבלנות, התמדה ויכולת לעבודה שיתופית במשימה מונוטונית; מגדל שמיעץ לה כיצד לרדת בשלום אל השאול, מסמל את היכולת לראות למרחוק ואת המרחק הרגשי שנחוץ במצבים מסוימים. העזרה יכולה לבוא מגבר או מאישה, שמשמלים היבט גברי או נשי בנפש. מורי הדרך יכולים להיות דמות חכמה, כמו זקן או זקנה חכמים;

42 מצוטט ללא ציון מקור אצל: Wickes, Frances G. 1978. The Inner World of 270 Childhood, Sigo Press.

ילד (ב'זוהר' זו דמות התינוק-הינוקא, שתלמידי החכמים פוגשים בדרך, והוא יודע את התשובה לקושיה שלהם); או קוסם-מכשף-גמד. כולם בעלי כוחות מאגיים אומניפוטנטיים, שמבטיחים יכולת-על גבוהה. לעיתים יכולים מורי הדרך להיות אנשי מלאכה פשוטים, שקשורים בטבע ובאינסטינקטים הפשוטים: רועה, נגר, נפח, סנדלר, חָמֵר. לעיתים אלה הן דמויות שוליים דחויים, כמו העני, הקבצן, המהגר, הנוכרי, הצועני, שהם דמויות סף, מחוץ לטריטוריה של הממסד. הדחייה והיעדר השייכות החברתית מעניקים להם חירות לחשיבה לא מקובלת, והדחוי מייצג את היבטי הלא-מודע הדחויים, שנחשבים צליים ומתגלים כמועילים, לפי המוטו האלכימי: "אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה". כך (ראו בפרק שביעי, סעיף א, הגיבור והצל) מתברר שגם הצל הוא מורה דרך. בסרט הקולנוע 'ג'ימי גרייבל', למשל, חסרת בית נותנת לילד נעליים מיוחדות, שמאפשרות לו להיות כדורגלן מצליח. לעיתים יכולה העזרה לבוא מחיה, שמסמלת אינסטינקט טבעי. כך הנשר והנמלים שמסייעים לפסיכה למלא את משימותיה, הצרצר שמשמש לפינוקיו כמצפון, הדרקון הלבן שמסייע לאטריו למלא את משימותיו ב'סיפור שאינו נגמר' (אנדה, 1985). גם החלומות עשויים לשמש מורי דרך עבורנו, בהביאם לנו מודעות חדשה. לעיתים החלומות אף מתייחסים לעתיד, וכך מאפשרים לנו להיזהר מסכנות אפשריות או להתכונן לבלתי נמנע. בחלומות גדולים מופיע לעיתים קול מנחה בעל איכות מוחלטת שנחוות כקול הגורל. ובמקרא פעמים רבות מופיע קול זה כקול אלוהים בחלום. וגם ספרים הם מורי דרך. קמפבל אומר שמורי הדרך החשובים שלו היו ספרים, ועלינו למצוא את הספרים הנכונים ולהתמיד בקריאתם.

מורי הדרך מסמלים, אם כן, את חלקי הנפש שעד כה לא היה לנו קשר איתם וראוי להקשיב להם. העצמי שולח את ההנחיה באמצעות קולותיהם של החייתי, הצלי, הרוחני, הנשי, הגברי, החכם, הילדי או הכוח המגי. כל אלה מצויים בשירות העצמי. אופיו הייחודי של מורה הדרך שמופיע והעצה-מתנה שהוא מעניק מבטאים את מה שהאדם זקוק לו בשלב נתון. הקוסם מרלין אומר למלך ארתור בשלב מסוים שמעתה הוא לא יופיע עוד, אלא בחלומותיו. כך מתואר התהליך שבו האדם מכיר בכך שהישות המנחה אותו אינה מחוצה לו, אלא היא ישות פנימית שהוא פוגש מתוכו:

העצמי שהוא מורה הדרך. באגדה 'הכלה האמיתית' של האחים גרים מופיע אריה שמסייע לנערה במילוי המשימות הבלתי אפשריות שהטיל עליה יצור מפלצתי. כשהיא שואלת, "מי אתה", הוא עונה לה: "אני אריה המחשבות שלך".

בכל תרבות מופיעים מורי הדרך בדמות מורי הדרך הרוחניים המיתיים הייחודיים שלה. היווני יחלום על אתנה, הנוצרי על ישו או על מריה והיהודי על מלאך או על אליהו הנביא. מורה הדרך במקרא הוא אלוהים. האמונה בקיומם של כוחות מנחים מאפשרת לא להתיימש ולהמתין עד שכוחות אלה יעלו ויבקעו מתוך הבשלה פנימית. מורה הדרך המוחלט הוא אלוהים, שמסמל את הנוכחות המרכזית המנחה מתוך קול העצמי בתוכנו, שאליו פונים בשפה הדתית של התפילה: "אדוני הושיע, המלך יעננו ביום קוראנו" (תהילים, כ' 8). ביהדות מורי הדרך הם גם המלאכים, עושי דברו של האל, שעולים ויורדים בסולם שבין האל לאדם. במיתולוגיה היוונית הם אלים.

האלים העיקריים מהמיתולוגיה היוונית שמתערבים בחיי הגיבורים כמורי דרך של התודעה הם:

הרמס - האל המתווך בין בני-האדם לאלים, בין השאול לבין האדמה והשמיים; הוא מאפשר לגשר בין תחומי המודע ללא-מודע. הוא גם אל האינטואיציה והיצירתיות. הוא היסוד הדינמי שמאפשר התפתחות וחיבור ניגודי הנפש. לשם כך הוא מגייס גם עורמה וגניבת הדעת, שהרי הוא גם אל הסוחרים והגנבים. הרמס - שקרוי פסיכופומפ, שמשמעו מורה הדרך של הנשמה הן בחייה והן לקראת מותה - הוא אל הדרכים שמסייע לגיבורים: הוא זה שמגשר בין דמטר לבין האדס, שחטף את בתה פרספונה, והוא עורך את ההסכם בין הארץ לבין השאול, שפרספונה תהיה לסירוגין בארץ ובשאול (להרחבה ראו נצר, 2004 פרק י"א). הוא גם מעניק מתנות הגנה לאודיסאוס ולפרסאוס (ראו בפרק זה סעיף ג, מתנות ועצות).

הקטי - אלת המעמקים הלא-נודעים ואלת המתים וכוחם האפל והיצרתי. כמו הרמס היא מתווכת בין התחומים. היא מסייעת לדמטר, האם, ולפרספונה, הבת, למצוא זו את זו, ומלמדת את פרספונה את סודות המעמקים. היא עוזרת לבני-אדם על פרשות הדרכים (להרחבה ראו שם עמ' 461).

אתנה - אלת החוכמה הרציונלית והפרקטית ואלת הצדק; עניינה לייצג לגיבורים במלחמתם. אתנה היא התבונה והעורמה הנשית והנשיות הגברית. היא נולדה מראשו של זאוס וקפצה מתוכו מבוגרת וחמושה. היא היתה בתו האהובה של זאוס והוא נתן לה להשתמש בכלי הנשק שלו. היא תרמה רבות לבני־האדם. היא יצרה עבורם את עץ הזית; היא הביאה להם את הרסן, שעזר לאלף את הסוסים; היא לימדה אותם כיצד לחרוש; כל בעלי־המלאכה נחשבו מצויים תחת חסותה. לעיתים היא הוצגה אף כאלת הרפואה; היא פטרונית העיר אתונה. אתנה מעניקה לבלרופון את הרסן המוזהב לריסון הסוס המכונף פגסוס, והיא מנחה את אודיסאוס במסעו ובדרכו לביתו. לפרסאוס היא מעניקה את המגן המלוטש כראי, שמאפשר לו להביט במדוזה האיומה בעקיפין, ולא ישירות אל פניה המאבנות, וכך לערוף את ראשה. את פרומתאוס היא מלמדת אסטרונומיה, אדריכלות, מתמטיקה, רפואה, והוא המעביר את הידע לבני־האדם. היא סייעה לו לגנוב את האש מהאולימפוס.

נמסיס - היא האלה שאחראית למידה ולמינון הנכונים כנגד גאוות יתר. כמורת דרך היא מנחה את האדם אל המינון הנכון ומענישה על גאוות יתר (ראו בפרק חמישי, א, היכריס - גאוות יתר).

אפולו - על אפולו לא מסופר שהיה מורה דרך, אולם לדעתי הוא מסמל את אפיוני תודעת האגו הנכונה ביותר, ובכך הוא מהווה לנו מורה דרך בעצם מהותו: אפולו קשור בהגדרות ברורות, בחוק ובסדר, באובייקטיביות, בהעדפה לקבוע ולמדוד, לצורה ולתבנית, למחשבה הרציונלית, למרחק הרגשי ההולם מהדברים, לראייה כוללת מרחוק ומראש. לכן הוא יורה בחץ וקשת ומכוון מרחוק, וכך שומר על הגבולות בין בני־האדם האלים. אלה הם חצי התוקנות המדויקות. שער זהוב כשמש, וכאל שמש ואור הוא קשור לתודעה ולמודעות. מיוחסות לו האמרות שכתובות על המקדש בדלפי: "הכול במידה" ו"דע את עצמך", שמשמען מודעות עצמית. אפולו הוא גם מחוקק ומעניש, הוא גם אל האמנויות ואל ההרמוניה במוזיקה. כלומר, הוא מגשר בין המודע ללא־מודע ומאפשר לחומרי הלא־מודע להתבטא באופן יצירתי, בפיקוח חוקי ההרמוניה. בנוסף הוא אל הנבואה, שקוצב את הידע המותר לבני־האדם. הוא מעניק להרמס את מוט הקדוקאוס המופלא, שנחשים מתפתלים סביבו (להרחבה ראו נצור, 2004: 281). את

אורסטס הוא שלח להרוג את אמו, ומאוחר יותר סייע לו להשיג סליחה.⁴³ מסופר שאפולו הרג מפלצת נקבת נחש נוראה, שהיתה ליד מעיין. לאחר שהרג אותה הוא בנה במקום את מקדשו, שאליו באו בני־אדם לקבל את נבואותיו. כגיבור המיתי שנלחם במפלצת והרג אותה, לאחר שהתגבר על היסוד המטריארכלי ההרסני של האם הגדולה שמסמלת את הלא־מודע הקולקטיבי - הוא יכול לייסד את המקדש של התודעה הגברית.

מידותיו השקולות של אפולו בולטות לעומת אליס־גברים אחרים: זאוס (אל הברקים והרעמים), פוסידון (אל גלי מצולות הים הסוערים והמסוכנים), ארס (אל המלחמה), דיוניסוס (אל היין והשיכרון), הפייסטוס (אל הנפחים והאש הוולקנית) והאדס (אל השאול האפל) - כולם אליס־גברים שאינם מייצגים את תודעת השליטה העצמית, שאנחנו מקשרים עם היסוד הגברי. להפך, הם יצריים ואמוציונליים מאוד ונוטים להתפרצות.

הרמס והקטי מסייעים לגישור בין העולם הפנימי לחיצוני, בין המודע ללא־מודע. אתנה ונמסיס מסייעות לשיקול הדעת במציאות החיצונית. אפולו, לעומת זאת, מסייע בשני הממדים כאחת. כל האלים שהם מורי הדרך מסייעים בכינון העצמי.

ג. מתנות ועצות

מורי הדרך שפוגש הגיבור בדרכו, מעניקים לו עצות ומתנות, שסייעו לו בדרכו. המתנות שהגיבור מקבל נועדו להעניק לו אמצעי הגנה מפני הכוח המאיים של הלא־מודע ואופני התייחסות שמותאמים להתמודדות הנדרשת. משמעותן היא חיזוק הקשר עם הכוחות המסייעים, המיטיבים בנפש. המתנות הן המשאבים הנפשיים שקיימים מלכתחילה בלא־מודע הקולקטיבי, והגיבור לומד להסתייע בהן במסעו בעת הצורך. המיתוסים מציגים איכויות אלה כמתנות שהוענקו לאדם, כדי שהוא לא יזדהה עם כישוריו באופן אינפלציוני, בהיכרס של גאוות יתר, כאילו כוחו ועוצם ידו עשו לו את כל אלה, וכדי שילמד להודות על מה שקיבל ועל מה שעומד

43 אורסטס הוא בנו של אגממנון, מלך מיקנה. לאחר חטיפת אשת אחיו, הלנה היפה, לטרויה, יצא אגממנון במסע נקמה נגד טרויה. למען הצלחת מסעו הוא הקריב את בתו, איפיגניה. כנקמה עם שובו מהמסע רצחה אותו אשתו, קליטמנסטרה, ואורסטס בנם רצח את אמו כנקמה על רצח אביו.

לרשותו. לכן פעמים רבות עליו להשיב את המתנות לאחר שהשתמש בהן (לעניין זה אשוב גם בפרק תשיעי, השיבה).

בלרופן קיבל בחלומו מאתנה את הרסן המוזהב, שנועד לרסן את הסוס המכונף פגסוס, כדי לרכוב עליו בעת מאבקו במפלצת כימרה. הרסן המוזהב מסמל את יכולת האגו לריסון עצמי, ובעת הצורך אף את היכולת לשליטה באחרים. לעיתים המתנות שקיבלנו ושעומדות לרשותנו בפוטנציאל הלא-מודע, מתגלות בחלום, כדי שנהיה מודעים לקיומן ונוציא אותן לפועל.

באגדה 'וסליסה החכמה' מקבלת וסליסה מאמה הנוטה למות בובה, שמלובשת כמו וסליסה, ולכן היא מסמלת את העצמי של וסליסה. אבל הבובה מסמלת גם את דמות האם, כי הבובה משמשת חפץ מעברי שניתן מהאם; והבובה אכן מסייעת לווסליסה ומייעצת לה במשך חייה. כך הדבר גם אצל לכלוכית: ענף שהיא שתלה על קבר אמה, הפך לעץ שאליו היא באה כדי לבכות ולהביע משאלות. העץ מסמל גם את העצמי של הילדה וגם את האם הטובה והשומרת. בשני המקרים מסמלים העץ והבובה את העצמי המשותף הבראשיתי של האחדות אס-בת, שכן האם מסמלת עבור הילד לא רק את האם הגדולה, אלא גם את העצמי שלו, המוכל בעצמיות האם. גם אצל גיבורים רבים אחרים מסמלת המתנה את העצמי, והיא מאפשרת לגיבור להתחבר למרכז עצמיותו וכך להיות עמיד מול הכוחות ההרסניים של הלא-מודע: בסטיאן ב'סיפור שאינו נגמר' מקבל תליון-קמע מזהב, כחפץ מעברי, ועליו שני נחשים במעגל, כהה ובהיר, האוחזים זה בזנבו של זה. על צידו האחד של התליון כתוב: "עשה מה שליכך חפץ"; ועל צידו השני כתוב: "הסיפור שאינו נגמר". המעגל והזהב, שניהם מהווים סמלים של שלמות העצמי. יש כאן שילוב של שלמות אורובורית-מעגלית ראשונית עם שלמות מובחנת של שני ניגודים אחוזים יחד ויוצרים מעגל, כמו בסמל הטאו, שהוא סמל העצמי, שבו הין והיאנג חוברים יחד.

קמע הוא חפץ מעברי שמסמל את כוח העצמי כנגד כוחות הרסניים. אפשר לומר שכל מתנה שהגיבור ממשיך לשמור ושמלווה אותו - משמשת קמע. מקור הכוח המוענק לגיבור אינו הקמע, אלא משמעותו הסמלית הפסיכולוגית, המסייעת, המהדהדת בנפש והמאפשרת לו להתחבר למשאבי עצמיותו.

איניאס יכול להיכנס ולצאת מהשאל בעזרת הענף המוזהב שמגלם את המשמעות הסמלית של העץ והזהב כאחת, שניהם סמלי שלמות העצמי. אודיסאוס מקבל מהאל הרמס את הצמח 'מולי', שעליו לבנים ושורשו שחור, כשאחדות ניגודי הלכן-שחור מסמלת את אחדות הניגודים של העצמי, והפרח עצמו הוא סמל דמוי מנדלה, של שלמות העצמי. בהמשך דרכו מקבל אודיסאוס עצה לקשור את עצמו לתורן כאשר יעבור עם מלחיו ליד הנימפות המסוכנות שמפתות בשירתן, כדי שלא ישוט אליהן. התורן מסמל את ציר האגר-עצמי, את כוח האגו לעמוד בפיתוי הסירנות בהיותו מחובר לעצמיותו.

הרמס מקבל מאפולו את מוט הזהב הפלאי, מוט רועים ומטה הנחיה, שהופך למוט הקדוקאוס שסביבו מתפתלים נחשים. המוט מסמל את הציר הפנימי, ציר העולם, שהוא ציר האני-עצמי, שיש בו גם היבט קווי-פאלי-גברי והוא מסמל אקטיביות, שליטה והוצאה לפועל, וכן גם את אחדות הניגודים של שני נחשים מתפתלים בספירלה כלפי מעלה ואת המרפא.

בטרם נכנס תסאוס אל המבוך של המינוטאורוס הוא מקבל מאריאדנה, אהובתו, סליל חוטים, שיסמן לו את דרכו החוצה. החוט שניתן על ידי מורת דרך אישה יכול לסמל את ההיבט הנשי הרגשי, הן משום שנתנה אותו אישה והן משום שהחוט שייך לתחום האריגה, שהוא תחום נשי. הנשים היו אלה שארגו וטוו. האריגה מבטאת עבודות בית סבלניות ושגרתיות, שמחברות דבר לדבר כדי ליצור יחד את ארג החיים. בנוסף מסמל החוט את החיבור הבין-אישי, שהנשים עוסקות בו יותר מהגברים, ואת רצף תהליכי החיים, את חוט הנרטיב ברצף הזמן שיוצר את סיפור החיים. החוט שניתן על ידי הדמות שמחוץ למבוך, הוא החיבור אל דמות מנחה במציאות או כדמות פנימית. לעיתים זו דמות המטפל, וההנחיה הפנימית מוענקת על ידי העצמי.

פרסאוס שיצא להרוג את מדוזה הנוראה מקבל כמה מתנות מהרמס: תרמיל שמקבל תמיד את צורת החפץ שנמצא בו, כדי לשים בתוכו את ראשה של מדוזה. הוא מסמל את גמישותה של הנפש המתאימה את עצמה כך שתוכל להכיל חומרים מאיימים, כדברי לוינס, המתייחס לעובדה המפליאה שהמכל מכיל יותר משניתן להכיל (שיינפלד, 2007). מתנה

דומה מעניק אילוס, שומר הרוחות, לאודיסאוס: את שק העור, שבו כלא את כל רוחות הסער, כדי שלא יתנפלו על סירותיו.

חרב, או מגל, כדי לערוף את ראש מדוזה. החרב מאפשרת את ביצוע האקט הנחוש והלוחמני של הגיבור: להרוג את המפלצת; את התוקפנות-אסרטיביות הנדרשת במאבק הקיום. החרב מסמלת גם את היכולת הבסיסית להפרדה, כמו החרב המתהפכת של המלאך בפתח גן-העדן, שחותכת את חבל הטבור שמחבר אל גן-העדן האמהי. עוד החרב מסמלת את ההבחנה התודעתית הבהירה והברורה.

הסנדלים המכונפים של הרמס - מאפשרים מעברים מהירים ואינטואיטיביים ממצב למצב.

מתנת הראי - מגן מבריק כראי, המאפשר לו שלא להביט ישירות אל פני המפלצת הנוראה מדוזה, שכל המביט בה מתאבן, אלא להביט בה בראייה עקיפה, דרך השתקפות מדוזה בראי. המבט דרך הראי איפשר לפרסאוס לערוף את ראשה של מדוזה, מבלי שהוא היה צריך להביט בה ישירות, ולכן לא התאבן. גם הגיבור אכילס קיבל במתנה מגן מלוטש, שבו השתקף היקום כולו, מידי הפייסטוס. הגיבור מצוי במצב פרדוקסלי. הוא חייב לפגוש את עולמו הפנימי הלא-מודע כדי לחיות את עצמו האמיתי, ובו בזמן עליו להימנע ממבט ישיר מדי במקומות פנימיים מסוכנים מדי לכוחותיו הנפשיים. הוא נדרש להתמודד ישירות עם מפלצות, ובו בזמן עליו להימנע מעימות ישיר עם אלה שכוחן גדול ממנו. ההשתקפות במראה פועלת כמעין כליא ברק, שכן היא מנטרלת את העוצמה הישירה, ההרסנית. ראייה מבעד למחיצת הראי היא ראייה מתוך מרחק פיזי ורגשי, שמעמעם את המעורבות החווייתית. התובנה המושגת במבט בראי היא שפת הלוגוס, שפת הרציו של התודעה, בעוד מדוזה עצמה היא שפת החוויה הראשונית של הלא-מודע. הראייה דרך ההשתקפות מגינה עלינו מפני העוצמה הישירה של הלא-מודע ההרסני בעוצמתו, שעלול לפגוע בנו ולאבן ולשתק את חיי הנפש.

אנו זקוקים למתווך שכזה בהתמודדות עם חוויות טראומתיות. ההתאבנות שמתרחשת בסיטואציה טראומתית היא ברירת המחדל שלנו כשדפוסית התגובה האינסטינקטיביים הטבעיים של בריחה או התקפה אינם פועלים והאימה מציפה. כך קורה בהלם קרב, באונס ובטראומות קשות

אחרות (ראו בפרק שישי, ה, נפגעי טראומה כגיבורים). תגובת ההתאבנות ההרסנית עשויה להתרחש גם נוכח חוויות נומינוזיות ומיסטיות. בסיפור התלמודי על הכניסה ל'פרדס המיסטי', מסופר שארבעה נכנסו לפרדס; אחד נעשה כופר, אחד השתגע ואחד מת. מכאן האזהרות מפני המבט הישיר, השרירות לא רק במקרה של פרסאוס. גם אשת לוט הוזהרה לבל תביט במהפכת סדום, ומשהפרה את ההזהרה הפכה לנציב מלח. אדיפוס התעקש לדעת את האמת שמפניה מזהירים אותו (שהוא זה שהרג את אביו, המלך, והאלמנה, המלכה, שהוא נשא לאישה היא אמו), אך הוא לא היה יכול לשאת את האמת הנוראה שנגלתה לו והוא עיוור את עצמו.

כדי לפגוש חומרי חיים מזעזעים וכוחות צל הרסניים אנו זקוקים למגן מתווך, שיאפשר לנו לעכל את קיומם ולקבלם. המונח 'רפלקציה' מתאר השתקפות בראי, ופירושו גם התבוננות עצמית. המגן המלוטש מאפשר השתקפות, שמהווה תיווך בין הלא-מודע למודע, כמו סמלים ויצירה אמנותית: ציור וכתיבה, צילום וקולנוע, וכל ביטוי יצירתי-אמנותי של חוויות הינם מתווך בין הלא-מודע הדיפוזי, הרגשי והלא נראה, לבין התודעה המתבוננת, הרואה, המבחינה והמבינה.⁴⁴ האמנות כולה היא מגן השתקפיות שכזה; היא משקפת לנו את עצמנו. וכך גם החלומות, המהווים מגן מתווך, בשקפם לנו כבמראת הנפש את עולמנו הפנימי. פרויד לימד אותנו שגם בחלומות עצמם פועלים מנגנוני צנזורה שנועדו להיות מגן מפני החוויה הישירה מדי.

דרך נוספת להביט בעצמנו דרך השתקפיות, היא באמצעות השלכות של עולמנו הפנימי על הזולת. דבר שאנחנו רואים בזולת מהווה עבורנו ראי לחלקים של עצמנו שמשתקפים בו; הדבר נכון הן לגבי תכונות חיוביות והן לגבי שליליות. באופן כזה אנו יכולים להגיע למודעות לקיומם גם בתוכנו.

לעיתים מתועל הכוח הטראומתי של חוויה מאבנת לערוצי גוף-נפש עקיפים. כך גם סימפטומים גופניים יכולים להיות מגן מול החוויה עצמה, כשהגוף מנסה להכיל את מה שהנפש אינה מכילה. למעשה, הסימפטומים

44 המשורר ז'ואן מרגריט כותב בהקשר זה על תפקיד השירה: "המילים משמשות תשתית לקו הגנה מול טרור העולם... משמר ליווי של מילים, לאותו מרחב אין-סופי של קיפאון נורא, המתחיל מעבר לחומת המגן של השפה" (ז'ואן מרגריט, מבט במראה הפנימית, קשב, 2008, תרגום שלמה אביו).

הנפשיים והגופניים שמהם סובל האדם, הם מראה שמשקפת באופן סמלי את החוויות הרגשיות הקשות שהאדם הרחיק.

אפשר לומר שהמיתולוגיה עצמה היא כמו המגן של אתנה, כי היא משקפת לנו את עצמנו. כשמטפל מספר למטופל סיפור מיתולוגי שמשקף לו את מצבו, המטופל ייעזר בו כדי להתכונן בעצמו מתוך המרחק שמאפשר המיתוס.

ראי אחר הניתן במתנה לשם הראייה הנכונה, הוא 'הראי של ינפתא', שמקבל הארי פוטר (רולינג, 1998). מדובר בראי מיוחד, שכל העומד מולו רואה בו מראות מיוחדים. הארי רואה בו את הוריו ובני משפחה אחרים שכבר מתו, שמחייכים ומנידים לו לשלום. על הראי כתוב: "לא את פניך אראה כי אם את משאלת ליבך". ולא סתם משאלה, אלא המשאלה הנואשת והיקרה ביותר, למצוא את אבן החכמים, כדי שיוכל לחיות את העצמי האמיתי ביותר. כאן הגיבור מתבקש להבחין בין משאלת יצרים, דחפים, סיפוקי גוף ותכונות של האיד והאגו, שהם השלב הבסיסי של המשאלה האנושית, לבין המשאלה המפותחת יותר, שמסתייעת בתודעה שמבחינה בין הטפל לעיקר ובהקשבה פנימית עמוקה.

הארי בוחר להגשים את משאלתו למצוא את אבן החכמים, והדמות שבראי מוציאה מכיסה אבן אדומה כדם ומכניסה אותה מחדש לכיסה. באותו רגע הארי מרגיש שמהו כבד נופל לתוך הכיס האמיתי שלו. ואיכשהו, באופן נשגב מדעת האבן היתה אצלו (שם: 299). בבואתו - דמות עצמו של הארי - מגלה את האבן בתוכו ומגישה אותה לעצמו. משמע, האבן (שמסמלת את אבן הנפש) היתה בו תמיד, אלא שהוא לא ידע זאת. אני נזכרת בחלום קצר שבו אומרים לי: "אין צורך לרוץ אחרי האבן כי היא נמצאת בכל מקום." באמצעות הראי מוצא הארי את זהותו האמיתית, הנובעת משייכותו להוריו ומאהבתם, והם המשתקפים בראי ומביטים בו.

הכבואה של האדם הנשקפת מהראי היא כעין כפיל, שיקוף של העצמי, שמגלה לאדם את עצמו. לראי שתי פונקציות מנוגדות:

1. הראי מגלה לאדם מי הוא באמת. הוא רואה בראי את עצמו האמיתי.⁴⁵ לכן באגדות משמש הראי מחיצה, כסף מעבר אל העולם

45 על הראי המשקף את הצל בלבד ראו על האל האצטקי, אל הראי המעשן, בפרק שביעי, ב, חטא ואשמה.

הפנימי, הלא-מודע והאמיתי. להארי פוטר מאפשר הראי המיוחד להתחבר לזהותו האמיתית. עליסה בארץ המראה עוברת דרך הראי ומגלה עולם אחר ומופלא. בדת השינטו מראה מקודשת היא אחד משלושה חפצים מקודשים.

משמעות זו משתלבת עם המושג 'מבט המראה' (mirroring) של קוהוט, שהוא מבט חיובי, מעריך ומאדיר של ההורים כלפי הילד, והוא צורך בסיסי בכינונה של זהות האדם. מדובר בראייה חיובית מועצמת של ההורים את ילדם ובצורך מהותי של הילד להיות נראה באמת על ידי הוריו. נראות כזו מכוננת את עצמיותו של הילד (2007: 29).

2. הפונקציה השנייה של הראי היא בעלת משמעות הפוכה: הראי מגלה לאדם את חזותו, החיצונית, שמזוהה עם מסכת הפרסונה שעימה אנו מופיעים בעולם. פונקציה זו מעודדת את ההיבט הנרקסי, את הרצון לראות את עצמנו "יפים" ואת הכחשת הצל. המיתוס על נרקיסוס מספר שבעקבות עונש שהוא קיבל, הוא היה יכול להתאהב רק בבואתו היפה המשתקפת אליו כבראי ממי הבריכה. והאגדה מספרת על המלכה, האם החורגת של שלגיה, שעסוקה ביופיה ושואלת את הראי: "ראי, ראי שעל הקיר מי היפה בכל העיר?" הרדיפה אחר פרסונת היופי החיצוני בסיפורים אלה מוציאה לאור את הכשל בקשרים אנושיים ואת צד הצל הבעייתי של ניכור רגשי (אצל נרקיסוס), קנאה, תחרות ורוע הרסניים (אצל האם החורגת).

הראי הניתן לגיבור במתנה, מסמל אפוא את יכולת ההבחנה בין העצמי האמיתי, המבוסס על פנימיות האדם כפי שהוא, לבין העצמי הכוזב, שמונחה על ידי הפרסונה החיצונית, מכחיש את הצל ומופעל על ידו ביתר שאת.

מתנת כובע הרואה ואינו נראה של האדם – פירוש שמו של האדם הוא 'הבלתי נראה'. כובעו מאפשר להיות רואה, אבל בלתי נראה על ידי האויב. גם הארי פוטר משתמש בהגנה כזו: הגלימה שהורישו לו הוריו מאפשרת לו להיות רואה ואינו נראה (רולינג, 1998). מנגנון הרואה ואינו נראה משמש הגנה מול חרדה חברתית וחרדה מאינטימיות. אנשים בעלי חרדה חברתית בדרגותיה השונות, המפחדים להיראות ולמשוך תשומת לב, מאחר שעבורם להיראות משמעו להיראות בכושתם ובחוסר הערך

שהם חשים, משתדלים לעיתים להיות בלתי נראים, כמעט שקופים. הם לבושים באופן שאינו מושך תשומת לב ככל האפשר, שותקים, פניהם חתומות, מנוכרות, מבטם לעיתים מזוגג, הם נמנעים מקשר עין, עומדים על יד קיר; אחר כך הם סובלים מכך שמתייחסים אליהם כאילו הם קיר. בסיפור 'מעשה בילדה בלתי נראית' מאת טובה ינסון, מסופר על ילדה שלא מתחשבים בה, שמנצלים אותה ניצול רגשי, וכתוצאה, היא הופכת לבלתי נראית; למעשה היא מתאינת. כנראה מדובר במנגנון של התנתקות שבו האדם מעלים מאחרים ומעצמו כאחת את קיומו לצורך הישרדות. כשהילדה מגיעה למשפחה המאמצת הטובה, הם שומעים את קולה ואינם רואים אותה. אלא שהאהבה של המשפחה המאמצת כלפיה מאפשרת לה בהדרגה להיראות מחדש, וברגע שהיא כועסת לראשונה היא נראית במלואה. הכעס הוא נוכחות האני הנאבק על קיומו. אז היא קיימת ויכולה לוותר על ההגנה של היותה בלתי נראית (ינסון, 1988: 99-116).

פרסאוס קיבל את כובע הרואה ואינו נראה, כמו גם את המגן, כדי שמבטה של מדוזה לא יאבן אותו. מתנה זו מגינה עליו כפי שהיא מגינה על סובלי החרדה מפני המבט המשתק של החברה.

מתנת הדמיון – הגיבור יכול להסתייע בעבודה עצמית של הדמיה אקטיבית של סמלי כוחות מסייעים. במצב כזה האדם יכול לחוש בהתאם למתואר בתהילים: "גם כי אלך בגיא צלמוות לא אירא רע כי אתה עמדי". בהדמיה כזו האדם מדמה חיה בעלת עוצמה; מקום רגוע בטבע; צבע מסוים, שהוא בעל עוצמה או בעל השפעה מרגיעה; עצם בעל משמעות רוחנית, כמו סמלי העצמי: פרח, מגן דוד, צלב, מנדלה, אבן יקרה, ספר קדוש; או מורה רוחני – שמהם הוא שואב כוח רוחני ומרפא. כשאדם מדמה תמונות סמליות אלה כקיימות במרכז גופו, מועצם כוח המרפא שבהם.

גם הדמיה של כוח לוחם הינה חשובה. בהדמיה כזו מעודדים את האדם לדמות את עצמו כלוחם בגורם המאיים. באמצעות הדמיון ניתן לדמות סיום אקטיבי ומנצח במקום מצב מציאותי שהסתיים בכריחה, בתבוסה או בשיתוק מול האויב. הדמייית סיום אקטיבי מנצח היא תיקון קומפנסטורי (מפצה) למצב החרדתי הנסוג או הפסיבי של האגו. הדמיה לוחמת מחזקת את האגו ואת האמונה בכוחו. ישנם שבטים המעודדים את הצעירים מקטנותם להילחם בחלומותיהם בנמר הטורף המתקיף אותם בחלום. עידוד

זה מהווה סוגסטיה מחזקת לכוח האגו. בהדמיה לוחמת שכזו משתמשים גם במאבק במחלות, ובה מדמים גורם לוחם וחזק המתקיף את התאים הממאירים או את הגידול או כל גורם מחלה אחר, ומשמידים אותם. הדמיה כזו נועדה לחזק את מערכת החיסון הגופנית והנפשית כאחת.

ילדים מקבלים חיזוק ועוצמה פנימית באמצעות שמיעת סיפורים שבהם הגיבור-הילד יוצא למסע בעולם אחר, שאינו אלא עולם הדמיון שלהם עצמם. הגיבור מתמודד עם קשיים ומנצח אותם בסיוע ישויות מופלאות, ואז הוא שב הביתה מוכן להתמודדות היומיומית שלו (הופ, 1933). הילד הקורא את הסיפור הדמיוני מזדהה עם הגיבור שיוצא למסע הגיבור הדמיוני, כאילו הוא מתרחש ממש. ובאמצעות הגיבור הדמיוני היוצא למסע ולמאבק (כמו דורותי ב'הקוסס מארץ עוץ', כיפה אדומה, הנזל וגרטל) מתחזק בו היסוד האקטיבי והתחושה שהוא בעל תושייה. ב'סיפור שאינו נגמר' (אנדה, 83) הילד בסטיאן, הבודד והמסוגר, קורא בספר על עלילות אטריו בארץ פנטזיה. אטריו הוא הגיבור שיוצא לחפש את התשובה לשאלה, מה יציל את המלכה בארץ פנטזיה. הוא עובר מכשולים רבים בדרך והוא מודל הגיבור הנאבק לעומת בסטיאן הפסיבי. בהמשך ייקרא בסטיאן להיכנס בעצמו לארץ פנטזיה ולהיות הגיבור בעצמו. כך הוא מציל את ארץ פנטזיה מהרס. כי הפנטזיה שלו מאפשרת העצמה דרך דימויי הגיבור האקטיבי. עולם הפנטזיה מאפשר לו להשביע את צרכיו הרגשיים ולהתחבר עם רצונו האמיתי.

העולם הדמיוני-יצירתי של הילד הוא המרחב המעברי, שמאפשר התמודדות דמיונית בעולם הפנימי, שמכינה להתמודדות המציאותית. המרחב המעברי, כמגשר בין הפנים לחוץ, הוא התשתית לצייר אני-עצמי, והוא מאפשר לעצמי היצירתי במהותו להתקיים ולהתממש ולהיות מקור ההזנה של הנפש.

על כוחו של הדמיון היצירתי לסייע להתגבר על הפחד מהלא-מודע החשוך והאפל מספר אורי אורלב בספרו 'חיית החושך' (אורלב, 1976). גיבור הסיפור הוא ילד שפחד מהחושך ומ'חיית החושך', שגרה מתחת למיטתו. אבא שלו לימד אותו על חיית החושך ואיך להשתלט עליה. בהמשך הוא למד לאלף אותה. הילד מפתח טכניקות להתגבר על הפחד מחיית החושך, ובהדרגה מתחיל לשוחח איתה, הוא מספר לה סיפורים ורואה

אותה בחלום, וכך הוא יודע בדיוק איך היא נראית. ואז, כשהם מתיידדים, הופכת החיה לחברה נאמנה. היא מלווה אותו לבית-הספר בתוך קופסה. היא מסכימה לגרש את הערבי המפחיד מהחלום שלו, והיא מצליחה לגרש את הכלב הצהוב המפחיד מהשכונה. כשאביו של הילד נהרג במלחמה, הופכת החיה להיות השליח-דוור ביניהם. היא משמשת מתווך ומאפשרת לילד לנהל שיחות עם אביו המת ולקבל מאביו מסרים שמאפשרים לו להסתגל לחיים מחדש. וכך היא הפכה לנחמה שלו ומקור לבניית חיים חדשים. חיית החושך היא התגלמות הכוחות הלא-מודעים המאיימים (והמתגלמים בפחד מהחושך); כאשר מתיידדים איתם הם הופכים מקור של עושר בלתי נדלה. החיה משמשת לילד פונקציה מתווכת לדיאלוג בין המודע ללא-מודע, כדי לדלות ממעמקי נפשו (מהעצמי) תשובות לדילמות החיים. הסיפור מעניק לילדים, שומעי הסיפור, באמצעות דמיון אקטיבי, דרך להתגבר על הפחד, וכך הם הופכים את החיה מאויב לאוהב. ייתכן שגם אורי אורלב עצמו, מחבר הסיפור, שעבר את תלאות הגטו בילדותו, מתגבר על החרדה הקיומית שלו באמצעות הסיפור הזה.

מומיק, גיבור נובלה בשם זה של דויד גרוסמן (2005), הוא ילד בן תשע, שהוריו הם פליטי שואה החיים בצל חלומות ביעותים על רקע השואה. כדי לשרוד מול החרדות של הוריו מדמיין מומיק שבמרתף הבית הוא יגדל את 'החיה הנאצית', ואז יאלף אותה. כלומר הוא יאלף את החרדה מפני החיה באמצעות החוויה של שליטה וריסון עוצמתה. מאוחר יותר, כשמגיע אל ביתם סבו, שהיה בעבר סופר ידוע ושכבר אינו שומע ואינו מדבר, כתגובת הלם מהשואה, ואיש אינו יודע איך הוא שרד - הילד מדמיין שהסבא אינו בר-מוות; שהנאצים ניסו להשמיד אותו בגז ובכריות והוא אינו מסוגל למות. בנוסף הוא מדמיין שהנאצי שמנסה להשמיד את הסבא, מגלה שהוא הסופר הידוע, ומבקש ממנו לספר לו סיפורים, ואז הוא לא ימית אותו. יש כאן אמירה כפולה על חשיבות הדמיון היצירתי והסיפור כמצילים את הנפש בהתמודדות עם החרדה (שהיא החיה שצריך לאלף). הילד מספר לעצמו סיפור, שבו הוא אקטיבי ושולט בחיית הפחד מפני המוות-הנאצים, וכך הוא מציל את עצמו מהפחד. וגם הסבא ניצל מהמוות באמצעות הסיפורים.

ד. אזהרות ואיסורים

לא אחת מנוסחות העצות בסיפורי המיתוס כאזהרות וכאיסורים, שנועדו לשמור את הגיבור מפני משימות שהן מעבר ליכולתו, שעלולות להשמיד אותו, כמו האיסור להביט במדוזה ובמהפכת סדום, האיסור להיכנס לשאול, האזהרה של דיידלוס לבנו איקרוס שלא לעוף גבוה מדי. העובר על האיסור מת או נענש קשות.

אבל ישנם גם איסורים מסוג אחר, שהעובר עליהם יוצא בסופו של דבר נשכר, גם אם הוטל עליו עונש: האיסור על אדם וחווה לאכול מעץ הדעת, האיסור על רעייתו של כחול הזקן לפתוח את דלת החדר הסודי בביתו של בעלה, האיסור שהוטל על פסיכה להביט בפני אָמור בעלה, והאיסור על כיפה אדומה להיכנס ליער. בכל אלה, האזהרה היא מפני דבר רע שיקרה, ומתברר שדווקא הפרת האיסור היא הבחירה הנכונה של הגיבור, מאחר שהאיסורים הוטלו על ידי הכוחות השמרניים, הרגרסיביים, של התודעה השלטת שמסרבת להתחדש. הגיבור-גיבורה שהפרו את האיסור במקרים אלה, יצאו, בגלל הפרת האיסור, למסע חשוב של התפתחות התודעה וזכו במודעות עצמית: אדם וחווה גילו את התודעה המבחינה בין טוב לרע, אשתו של כחול הזקן גילתה שהוא ממית את נשותיו, פסיכה גילתה שבעלה יפה תואר ולא מפלצת, וכיפה אדומה גילתה את כוחה כנגד הבולענות של האם הגדולה המופיעה בדמות הזאב המתחפש לסבתא. עניין זה מזכיר את הפסוק: "עת לעשות לה' הפרו תורתך" (תהילים, קי"ט).

הדילמה של הגיבור היא כיצד יידע אם עליו לציית לאיסור או להפר אותו; כיצד יידע מהו הקול שהוא שומע: קול של העצמי שמכיר במגבלות כוחו של האדם ומציב בפניו איסור שיש להישמע לו, או קול העצמי ששולח לו איסור, כדי לחייב אותו להתבגר באמצעות המרד הקרוש של הפרת האיסור. כנגד זה הקול עלול להיות קולו של היבט רגרסיבי בנפשו, קול של תודעה שמרנית שהפכה לקומפלקס שאוסר את ההתפתחות באמצעות איומים והפחדות. כך בסיפורו של קפקא 'בשער החוק' - שבו נאסר על הגיבור להיכנס בשער, אף שהשער נועד רק לו.

מנגנוני ההגנה של הנפש מתגלמים בשומרי הסף, בעצות ובאזהרות. בפני הגיבור ניצבת דילמה, האם מביא העצה, נותן המתנה או מזהיר

האזהרה במיתוס, באגדה או בחלום, הוא מורה הדרך הנכון, או שמא הוא קול מתעתע ומתעה. האם הוא נביא או נביא שקר? האם מפיסטו שמבטיח לפאוסט את מכמני העולם במחיר נשמתו הוא קול האל או קול השטן? האם השועל והחתול מסייעים לפינוקיו לחיות באמת, כשהם מפתים אותו ליהנות מילדותו ולא ללכת לבית-הספר, או שהם מכשילים אותו? האם פסיכה צריכה להקשיב לעצת אחיותיה המקנאות בה, שעליה להביט בפני בעלה בעודו ישן כדי לראותו באמת, או לא? האם גיבורים אלה שומעים את קול העצמי המנחה או את קולו של הקומפלקס? האם העצות של הדמויות הצליות שמופיעות כמורי דרך בדוגמאות אלה, נועדו להכשיל את הגיבור או לסייע לו בהתפתחות? הדילמה נועדה לחדד את התודעה ואת המודעות העצמית ולהעביר את האחריות ממורה הדרך אל החניך. הגיבור הוא זה שפתוח להקשיב לעצות, למתנות, לאזהרות שקיבל מהנפש הלא-מודעת הקולקטיבית ומאנשים בעולם. הגיבור מכיל בתוכו את פוטנציאל ההנחיה הפנימית הנכונה לבחור בין העצות השונות, להבחין בין עצות נכונות לשגויות ואף מכשילות ולזהות את העיתוי הנכון לעשות דברים.

המתנה כשלעצמה אינה מספיקה למילוי המשימה: פרסאוס מקבל מתנות מאתנה ומהרמס כדי שישתמש בהן ברגע הנכון ובאופן הנכון והמושכל. באגדה 'הכלה האמיתית' לוקח אריה את הנערה על גבו אל המקום שבו כלוא אהובה המכושף, נותן לה שלוש מתנות ואומר לה: "השתמשי בהן בחוכמה." עליה למצוא בעצמה איך להשתמש בהן ומתי. כולנו מקבלים מתנות מהגורל, השאלה היא אם אנו משתמשים בהן בחוכמה.

סיפורי המיתולוגיה כולם הם מתנות שקיבלנו, ובתוכם מצויות העצות עבורנו. אלא ש"הכול צפוי והרשות נתונה", זו הרשות לבחירה אינדיבידואלית, שכוללת את הרשות לשגות ולהיכשל. כלומר כל האפשרויות קיימות, אולם הרשות והמחויבות נתונות לנו לבחור ולממש את הניתן לנו.